

Den Grønne Forskønnelsespulje

Inspirationskatalog

Indledning

Dette katalog er tænkt som inspiration for dig, der gerne vil have medfinansieret f.eks. en nytte- eller gårdhave igennem Den Grønne Forskønnelsespulje. Hvad du planter, er selvfølgelig helt op til dig, men hvis du gerne vil give naturen en hjælpende hånd samtidig med, at du måske høster årets første frugter og grøntsager, så finder du her gode idéer til, hvordan du kan starte din nye have eller bed. Der er nemlig masser, man kan gøre for at få sine nytteplanter til at gå hånd i hånd med mange af vores nyttige insektbestøvere – de insekter, der bestøver vores planter. En sundere bestand af insektbestøvere, som f.eks. bier, betyder en sundere natur og et mere velfungerende landbrug. Man kan altså vitterligt gøre en forskel og hjælpe med at drive Danmark mod en grønnere fremtid. På de næste sider gennemgås alt fra nyttehaver, bestøvere i byen, hængende haver, opsamling af regnvand, frugttræer og buske og en planteoversigt, der hjælper dig med at udvælge særligt nyttige planter til forskellige formål.

Held og lykke med projektet.

Kilde: Shutterstock

Bestøvere i byen

Insektbestøvere - herunder bier - er stærkt pressede verden over. Ødelæggelse af deres naturlige levesteder og oprettelse af monokulturer (altså beplantninger, hvor der kun dyrkes én afgrøde), såsom kornmarker, i landbruget udrydder dagligt utallige insektbestøvere. Selvom en stor andel af Danmarks landbrugsarealer er beplantede, er det kun en lille del af arealerne, der kan udnyttes af bestøvere. Hvede og andre kornsorter er afhængig af vinden for at bestøvning kan finde sted og er dermed uinteressante som fødekilde for bestøvere, fx bier, blomsterfluer, sommerfugle og natsværmere. Derfor kan man se kornmarker (og andre former for monokulturer) som en slags biologiske ørkener. Uden bestøvere går vores natur og grundlaget for vores landbrugsindustri næsten til grunde, og det vil have store konsekvenser, både for vores evne til at brødføde os selv men i høj grad også for vores økonomi. Der er dog simple tiltag, der kan hjælpe bestøverne. Landmændene kan plante blomsterstriber bestående af hjemmehørende arter langs grænserne til deres marker. På den måde kan fx bier søge længere væk fra deres stade uden at dø af energimangel, da de kan udnytte nektaren i blomsterstriberne. I byerne kan man i byhaver og gårde plante oprindelige, danske hede- og engplanter. Mange af disse planter er smukke at se på - eksempelvis hedelyng, gærdevalmue og bidende ranunkel - og giver næring til bestøverne. Et bestøversamfund i byen, der trives, gør samtidig oprettelse og vedligeholdelse af nyttehaver let og haverne vil give et større afkast, da flere blomster vil blive befrugtede. Flere bestøvere i og omkring byen betyder større rekreativ værdi for borgerne, potentiale for flere afgrøder og en naturmæssigt sundere - og grønnere - fremtid.

Blomsterflue, en vigtig bestøver, suger nektar fra blomst (kilde: Shutterstock)

Hængende haver

Det er ikke altid, man har lyst - eller plads - til at anlægge en decideret have. Måske har man mere lyst til et projekt i lidt mindre skala. Her kommer de hængende haver ind. Potter og plantekasser kan monteres på altanen eller ud gennem vinduet og de vil hurtigt gøre murene i fællesgården flotte og hyggelige at se på. Sørg altid for at sikre dem grundigt, så de ikke falder ned og gør skade på andre beboere eller gærdinventar. Man kan med fordel købe blomsterpotter i blødt naturmateriale, f.eks. fletkurve eller potter af kokosnøddefibre, så er planterne også lettere at håndtere. Ved at anlægge hængende haver undgår man at ødelægge murfacaden og meget af vandarbejdet tager vejret sig helt naturligt af. Hvis du sår planter fra f.eks. ærteblomstfamilien, optager de tilmed helt selv nitrogen frit fra luften (et næringsstof, som alle planter har brug for). Dette reducerer mængden af gødning, du skal bruge til dem, betydeligt. Ærteblomstfamilien indeholder mange, nyttige arter med meget kønne og yderst velduftende blomster og nogle af dem producerer lækre ærter, f.eks. sukker- og slikært (bladene kan endda spises - sørg dog altid for at du har købt en spiselig art, inden du bruger det i maden). I sidste ende er det selvfølgelig helt op til dig selv, hvad du planter, og der er masser af kultiverede planter og udenlandske arter, der er smukke og nyttige, men det er vigtigt at huske på, at også vores eget, lille Danmark myldrer med smukke planter, der meget gerne gror i dine potter. Spørg nærmere hos din lokale planteskole eller blomsterhandler.

Venstre: sukkerærteplante. Højre: nedløbsrør brugt til hængende urtehaver (kilde: Shutterstock)

Frugttræer- og buske: gode til most, marmelade og cider

Måske er du glad for at lave dine egne moste eller marmelader eller måske er I en hel boligforening, der kunne tænke jer at starte et mosterilaug. Frugter og bær, du selv dyrker, smager kraftigere og mere intenst end produkter, du køber i supermarkedet, og det kan bestemt også smages i din hjemmelavede most eller marmelade. Sorter som Discovery og Elstar er velegnede til æblemost. Blommer fra blommetræer er fantastiske som marmelade, men de kan også sagtens bruges til most, det kræver bare en del frugt. Brug f.eks. sorten Hanita, der er en smuk, blå, oval blomme, som dyrkes af mange over hele landet. Pærer har været dyrket i Danmark i mange hundrede år og af god grund. De vokser, ligesom æbler og blommer, godt herhjemme og er velegnede til most og cider. Plant f.eks. den lille, runde sort, Clara Frijs, eller den velkendte, aflange sort, Conference. Er man til lidt lavere vækster, så kan man plante hindbær, brombær eller stikkelsbær. Alle tre fungerer rigtig godt til marmelader og saft. Dog kan planterne godt vokse sig lidt store og uregerlige, men det er intet problem ved jævnlig beskæring. Fælles for alle frugttræerne- og buskene er, at de producerer smagfuld og sund frugt, der egner sig godt til madlavning og ciderproduktion pga. det høje frugtsukkerindhold. Efter nogle få år er der nok frugt på grenene om sommeren og efteråret, til at børnene kan få rigeligt med frugt med i skole. Bierne er også vilde med træerne og buskene og så er deres blomster endda rigtig kønne og sommerlige.

Venstre: Hanita-blommer. Højre: Conference-pærer (kilde: Shutterstock)

Oversigt over nyttige planter til forskellige formål

Der findes et hav af forskellige planter, der både pryder og gør gavn i haven, og valget er selvfølgelig dit helt eget. Denne oversigt er ment som en hjælp til dig, der kunne tænke dig at anlægge en have med planter af særlig nyttig værdi, både for at dyrke grønt og frugt men også for at dyrke biologisk værdifulde haver, der hjælper vores lokale dyreliv (herunder især insekterne). Tænk på haven som en nyttig oase ikke kun for dig men også for de insekter, der hjælper os med at få afgrøder hvert år både lokalt og nationalt ved bestøve planterne.

Oversigten indeholder planter, der alle er smukke, har særligt høj nektar- og/eller pollenværdi og tidspunkt for hver arts blomstring. Den pollen, planterne har, spredes ikke via vinden (ligesom f.eks. græs og birk), så er du pollenallergiker, udgør planterne ingen problemer. Jo højere n- eller p-værdi, jo bedre for insekterne (n/p = lav; nn/pp = middel; nnn/ppp = høj). Især bier har brug for store mængder nektar **og** pollen. Er nektar eller pollen markeret med en "-", har den ingen betydelig værdi. Du finder både inspiration til stauder og etårige urter, løg og knolde og træer og buske, så der er masser at vælge i mellem. Farven på blomsten er skrevet i parentes. Og husk: selvom planten ikke har et særligt spændende navn, kan den sagtens være meget køn at se på!

Nedenstående liste er udarbejdet af Jens Thejsen og er venligt udlånt til kataloget (link:

https://www.havenyt.dk/artikler/dyr_i_haven/insekter/362.html)

Tal = blomstringsmåned

n = nektarværdi

p = pollenværdi

Stauder og etårige urter:

Anisisop – Agastache foeniculum (lilla)	7-10	nnn	p
Blodkløver – Trifolium incarnatum (rød)	5-6	nnn	ppp
Blå Anemone – Hepatica nobilis (blå)	3-4	-	ppp

Blåpude – Aubrieta hybrid (lilla)	4	nnn	ppp
Boghvede – Fagopyrum esculentum (hvid/lyserød)	6	nnn	p
Døvnælde – Lamium album (hvid)	5-8	nnn	pp
Følfod – Tussilago farfara (gul)	2-4	nn	ppp
Gul Anemone – Anemone ranunculoides (gul)	3-5	-	ppp
Hestehov – Petasites hybridus (rød/lilla)	2-4	nnn	ppp
Hjertespand – Leonurus cardiaca (lys lilla)	7-8	nnn	pp
Hjulkrone – Borago officinalis (blå)	6-9	nnn	pp
Honningurt – Phacelia tanacetifolium (lys lilla)	6-10	nnn	ppp
Isop – Hyssopus officinalis (lilla)	7-8	nnn	pp
Julerose – Helleborus niger (hvid)	12-4	nnn	ppp
Julerose – Helleborus orientalis (hvid/lilla)	1-4	nnn	pp
Kalkkarse – Arabis caucasica (hvid)	4-6	nnn	pp
Katteurt – Nepeta grandiflora (blålilla)	7-9	nnn	p
Kortlæbe – Teucrium massiliense (rødlilla)	7-8	nnn	pp
Krybende Læbeløs – Ajuga reptans (blålilla)	5-6	nnn	pp
Kål/blomstrende – Brassica oleracea (gul)	5	nnn	pp

Lavendel – <i>Lavandula angustifolia</i> (blålilla)	8-9	nnn	pp
Læge Galtetand – <i>Stachys officinalis</i> (lys lilla)	7-8	nnn	p
Lægekulsukker – <i>Symphytum officinale</i> (lilla)	6-8	nnn	p
Lægesalvie – <i>Salvia officinalis</i> (blålilla)	7-8	nnn	pp
Lægestokrose – <i>Althaea officinalis</i> (hvid/lyserød)	6-8	nn	ppp
Mælkebøtte – <i>Taraxacum officinale</i> (gul)	5	nnn	ppp
Mynte – <i>Mentha sp.</i> (hvid)	7-8	nnn	p
Oregano/Merian – <i>Origanum vulgare</i> (hvidlilla)	7-9	nnn	p
Purløg – <i>Allium schoenoprasum</i> (lilla)	6	nnn	p
Skt. Hansurt – <i>Sedum telephium</i> (rødlilla)	8-10	nnn	p
Skov Anemone – <i>Anemone nemorosa</i> (hvid)	3-5	-	ppp
Smalbladet klokke – <i>Campanula persicifolia</i> (blålilla)	6-9	nnn	pp
Sommeranemone – <i>Anemone sylvestris</i> (hvid)	6	-	ppp
Staudesalvie – <i>Salvia nemorosa</i> (lilla)	6-9	nnn	pp
Timian – <i>Thymus vulgare</i> (hvid(lilla))	7-9	nnn	pp

Violfrøstjerne – <i>Thalictrum delavayi</i> (lys lilla)	6-7	nn	ppp
Voldtimian – <i>Calamintha nepeta</i> (lilla)	7-10	nnn	pp
Vorterod – <i>Ranunculus ficaria</i> (gul)	3-5	nnn	-

Løg og knolde:

Erantis – <i>Eranthis</i> sp. (gul)	2-3	nn	ppp
Hyacint – <i>Hyacinthus orientalis</i> (blålilla)	4-5	nnn	pp
Krokus – <i>Crocus</i> sp. (hvid/lilla/gul/blå)	3-4	n	ppp
Perlehyacint – <i>Muscari armeniacum</i> (blå)	4	nnn	p
Skovtulipan – <i>Tulipa sylvestris</i> (gul)	5	n	ppp

Træer og buske:

Almindelig Røn – <i>Sorbus aucuparia</i> (hvid blomst, rødt bær)	5	nn	ppp
Amerikansk blåbær – <i>Vaccinium corymbosum</i> (hvid blomst, blå bær)	5	nnn	ppp
Blodribs – <i>Ribes sanguineum</i> (rød blomst, lyseblå bær)	4-5	nnn	pp

Blomme – Prunus domestica (hvid blomst, lilla frugt)	5	nnn	ppp
Brombær – Rubus fruticosus (hvid blomst, sort bær)	6	nnn	pp
Dværgmispel – Cotoneaster sp. (hvid blomst, rødt bær)	6	nnn	pp
Euodia – Euodia hupehensis (hvidgul blomst)	8	nnn	p
Fuglekirsebær – Prunus avium (hvid blomst, rødsort frugt)	5	nnn	pp
Fujikirsebær – Prunus incisa (hvid blomst)	4-5	nnn	ppp
Hassel – Corylus avellane (rød blomst, gullige rakler)	3-4	-	ppp
Hedelyng – Calluna vulgaris (lys lilla blomst)	8-9	nnn	p
Hestekastanje – Aesculus hippocastanum (hvid blomst)	5	nnn	ppp
Hvidtjørn – Crataegus monogyna (hvid blomst)	6	nnn	pp
Kirsebærkornel – Cornus mas (gul blomst, rødt bær)	3-4	nnn	ppp
Klokkelyng – Erica tetralix (lilla blomst)	8-9	nnn	pp

Kvæde – <i>Cydonia oblonga</i> (lyserød blomst, gult bær)	5	nnn	ppp
Lind – <i>Tilia cordata</i> (gullig blomst)	7	nnn	p
Mahonie – <i>Mahonia aquifolium</i> (gul blomst, blå bær)	4-5	nn	ppp
Mispel – <i>Mespilus germanica</i> (hvid blomst, brunorange bær)	5-6	nnn	ppp
Mirabel – <i>Prunus cerasifera</i> (hvid blomst, orange bær)	3-4	nnn	ppp
Pagodebusk – <i>Enkianthus campanulatus</i> (lyserød blomst)	5	nnn	p
Pil – <i>Salix sp.</i> (gul blomst)	3-5	nnn	ppp
Slåen – <i>Prunus spinosa</i> (hvid blomst, blå bær)	4-5	nnn	ppp
Skovabild – <i>Malus sylvestris</i> (hvid/lyserød blomst, gulgrønt bær)	5	nnn	ppp
Spidsløn – <i>Acer platanoides</i> (gul blomst, brungult svævefrø)	5	nnn	pp
Surbær – <i>Aronia melanocarpa</i> (hvid blomst, sort bær)	5	nnn	ppp
Surkirsebær – <i>Prunus cerasus</i> (hvid blomst, dybrødt bær)	6	nnn	ppp

Tyttebær – <i>Vaccinium vitis-idaea</i> (lyserød blomst, rødt bær)	5	nnn	p
Tørst – <i>Rhamnus frangula</i> (hvid blomst, sort bær)	6-9	nnn	p
Vårlyng – <i>Erica heraclea</i> (lys lilla blomst)	2-4	nnn	pp

To eksempler på planter, der har mindre kønne navne, men meget smukke - og nyttige - blomster (venstre: vortetrost, højre: krybende læbeløs. Kilde: Shutterstock)

Kompost

Som regel har du ikke behov for store mængder gødning til dine planter, da de står udenfor, men et lille tilskud engang i mellem kan være en god idé. I stedet for at købe dyr gødning, der er proppet med store mængder næringsstoffer, kan du benytte naturlig kompost (have- og plantebaseret madaffald), der indeholder alt det, dine planter har brug for. Brug gerne al slags haveaffald, alle rå grøntsager, al frugt (bortset fra citrusfrugter pga. den stærke lugt, når de rådner), visne stueplanter og køkkenurter, køkken- og toiletrullerør, æggeskaller, afskårne dele af svampe og kaffegrums. For at sætte skub i komposteringen, skal du huske at blande et par håndfulde jord i beholderen, hver gang du fylder nyt kompost i. Sørg for at kompostbeholderen har et tætsluttende låg og står et sted, hvor eventuelle lugtgener ikke kan genere andre. Komposten strøs ovenpå planternes jord, stikkes lidt ned i jorden med fingrene og overhældes med en smule vand. På Genbrugsstationen kan du hente gratis kompost lige til at tage med hjem i haven. Den kan også med fordel bruges, når du vil starte din egen kompost, da den indeholder alle de mikroorganismer og smådyr, der skal til, for at komposteringen kan gå i gang.

